Poštnina plačana v gotovini. Izhaja vsak petek. Leto V. št. 16.

SLOVENIJA

Dopisi in časniki naj se pošiljajo na poštni predal 259, Ljubljana
Naročnina četrtletno 15 Din, za pol leta 30 Din, za vse leto 60 Din, Posamezne številke 1.50 Din.
Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din.

Kranj, 17. aprila 1936.

Uprava: Kranj, Strossmajerjev trg štev. 1.
Poštnočekovni račun Ljubljana štev. 16.176
Rokopisov ne vračamo.
Oglasi po tarifi.
Tiska tiskarna Tiskovnega društva v Kranju
Predstavnik tiskarne France Uhernik, Kranj.

Kultura in gospodarstvo

Kadar poudarjamo ali uveljavljamo svojo samobitnost, se Slovenci vedno sklicujemo na svoj jezik in kulturo. Če pa pomislimo, da je prva slovenska knjiga izšla l. 1551., da pa še danes l. 1935 dobra tretjina naših otrok nima slovenskega abecednika, da ponekod naš jezik in kultura še danes nimata pristopa v javno življenje, da naša univerza životari in prav tako akademija znanosti, se človeku nehote vriva misel, da je vse naše kulturno prizadevanje Sizifovo delo, da bomo vedno stali na stopnji boja za tiste kulturne elemente, kateri so pri narodih, ki so celo pozneje stopili v kulturno areno, že davno izven vsake debate.

To tudi drugače ni moglo biti, ker je ves čas doslej živela naša kultura od milosti in dobre volje drugih narodov, ki na našem napredku in razvoju nimajo nobenega interesa. Kulturno življenje je pri modernih narodih javna zadeva in je zato dolžnost javne uprave, da vsaj osnovne kulturne potrebe krije iz javnih sredstev. Slovenci pa doslej nismo nikdar odločali o tem, kdo in koliko naj prispeva za javne zadeve, še manj pa o tem, kako naj se javni denar porabi. Pridno smo plačevali, kar smo morali, nato pa za vrnitev kakšne drobtine prosili in prosjačili in ponavadi še nismo nič dobili. Tako se hrani naša kultura iz prostovoljnega kulturnega davka, ki ga plačuje naše ljudstvo, in od brezprimerne požrtvovalnosti slovenskega kulturnega delavca.

Slovensko ljudstvo je v preteklosti pokazalo, da je kulturno toliko zavedno, da bi naša kultura tudi s tem prostovoljnim davkom dobro uspevala, če bi bilo vse bogastvo, ki je na slovenski zemlji sad slovenski rok, tudi last slovenskega naroda. Dejansko je pa večina kmečkih veleposestev v rokah tujerodnih nemških, italijanskih in madžarskih fevdalcev, trboveljski premog „kopljejo" francoski rentirji, mežiški svinec Angleži, idrijsko živo srebro Italijani, tkanine nam izdelujejo Čehi in štajerski Nemci, Westen gospodari na Jesenicah in v Celju, itd. Kar še ostane slovenskemu ljudstvu je skoraj sama beračija in od te beračije oddajajo naši ljudje poleg davka (s katerim so pomagali zazidavati Dunaj in plačevati nemške biriče, da so nas žulili in tlačili) še svoj kulturni obolus. In če je kaj čudež, je čudež to, da je iz te beračije zrasla relativno tako močna slovenska kulturna stavba.

Seveda večno ne more iti tako dalje. Tvarni položaj univerze, naših gledališč, Narodne galerije, naših muzejev itd. izpričuje, da kultura ne more večno živeti samo od dobre volje in miloščine. Naj pokličem v spomin samo kulturno sramoto, ki so jo objavili lansko leto naši listi, da je grofica Meklenburška vse bogastvo svojih predzgodovinskih izkopanin, ki jih je izkopala na Dolenjskem, postavila v Ameriki na dražbo, ker naš muzej nima denarja, da bi kupil vsaj del. Tisti pa, ki odločajo o razdelitvi našega javnega denarja, ne samo da za našo kulturo nimajo smisla, temveč ji tudi naklonjeni niso, zato je razumljivo, da se ni mogel najti denar, s katerim bi se te izkopanine kupile. Naša univerza odklanja volila, ker ne zmore niti stroškov za prevoz, posamezni njeni seminarji nimajo niti toliko denarja, da bi mogli vzdrževati potrebne revije. Knjige naše licealne biblioteke se praše po kleteh in jih naši dijaki in kulturni delavci ne morejo izkoristiti, ker ni denarja za knjižnico itd.

Naša kultura bo ostala kultura beračev, dokler ne bomo dosegli gospodarske samostojnosti, dokler ne bomo o tem, kako naj se razdele javne dajatve, ki jih plačuje naše ljudstvo, sami in izključno sami v Ljubljani odločali, dokler ne bomo svoje gospodarske politike in organizacije imeli popolnoma sami v rokah, da bomo lahko tudi sami določali, kako naj se razdele naša veleposestva in kako naj se uživajo naša rudniška in industrijska bogastva. (Danes ima pri agrarni reformi več beseda zadnji madžarski baron, ki ima kje kakšnega gamsa, kot pa celokupni slovenski narod.)

Gospodarska samoupravnost — osnova narodnosti.

Sicer je pa treba že kedaj končati s tisto miselnostjo, da smo Slovenci Slovenci samo zaradi svoje kulture in jezika, narod v „etničnem" smislu, gospodarsko in državnopravno pa ne. To je tista miselnost, ki jo je rajna Avstrija vcepila svojim podložnim narodom, ki jim je pač priznala, da so „nacionalitete", da pa vsi skupaj tvorijo državnopravni avstrijski narod. To ideologijo je lansko leto pogreval „Ljubljanski zvon" v sedanjim razmeram prikrojeni obliki, za njim pa letos vodja bivših integralnih Slovencev na taboru v Komendi.

Kdor pripoveduje, da smo narod v nekih ozirih, v drugih pa ne, ta ali ne misli resno ali pa ne odkrito. Narod, ki si ne prizadeva biti

Gajev „ilirski pokret" (1830-1848) v novi luči

L. 1835 je Gaj, kakor znano, začel izdajati svoje „Novine horvatske" z literarno prilogo „Danico horvatsko, slavensko i dalmatinsko", a že naslednje leto je spremenil naslov obojni publikaciji v **„Ilirske narodne novine"** ter "Danico **ilirsko"**. Dve veliki stvari je Gaj s tem izvršil: uvedel je A. enoten pravopis, gajico, za južne Slovane, ki pišejo z latinico, ter B. sprejel štokavščino kot književni jezik, s čimer je književno zedinil Hrvate in Srbe.

Letos v januarju je minulo sto let od tega pogumnega dejanja Gajevega, od tega „najveličajnijega momenta u kulturnoj povijesti našega naroda" (Bogdanović D. dr. Pregled književnosti hrvatske in srpske, II, 1, str. 33). Kako je prišel Gaj do te zamisli?

Do najnovejšega časa smo menda precej splošno mislili tako-le: Gaj je dobil vso pobudo od Slovaka Jana Kollárja v Pešti.

Jan Kollár je bil jeseni l. 1817. kot (evangeljski) bogoslovec prišel nadaljevat svoje bogoslovne študije na nemško protestantovsko univerzo v Jeni. Prav takrat pa je slavila protestantovska Nemčija 300 letnico Lutrove reformacije. Na gradu Wartburg, nedaleč od Jene, so bile velikanske slavnosti. Burševstvo z vseh nemških univerz je bilo tam zbrano. Družila jih je ena velika misel. Vzklikali so navdušeno: „Saksonci, Franki, Švabi, Alemani . . . smo vsi eno, vsi smo Nemci, vse nas je rodila ena mati, naša skupna mati je Germanija!" To navdušenje je videl mladi Kollár. In rodila se mu je misel: Tudi Čehi, Poljaki, Rusi . . . smo eno, vsi smo Slovani, naša skupna mati je Slava! To idejo je potem pesniško obdelal v svojem slovečem epu Slávy dcera (1821). Ep je v slovanskem svetu vzbudil silno navdušenje. Krepak odmev imamo — kakor znano — pri nas v Krstu pri Savici, v Sonetnem vencu, Zdravici. Kollár je bil nato v letih 1819—1849 evang. pastor za Slovake v Pešti. Tu je dalje izpolnjeval svoj ep, oznanjal misel o bratovstvu vseh slovanskih rodov ter snoval svoje drugo epohalno delo „o literarni vzajemnosti med raznimi rodovi in narvečji slovanskega naroda." Njegova misel je bila: pisali naj bi se samo štirje slovanski književni jeziki: češki, poljski, ruski ter — ilirski. Pozimi l. 1829/29 je prišel na univerzo v Pešto mladi Ljudevit Gaj (r. v Krapini 1809). Gimnazijo je bil študiral v Varaždinu in Karlovcu. Kot 16 leten gimnazijec je bil v Karlovcu izdal nemško knjižico o gradovih svojega rojstnega kraja Krapine. Zlagal je tudi pesmi, ali vse — kakor tudi drugi njegovi rojaki — v nemškem jeziku. Po očetovi smrti je bil l. 1826. prišel na univerzo v Gradec. Tu je prišel v družbo „ilirskega kluba" mladih Hrvatov, Srbov in Slovencev. Prvič je tu čital srbske narodne pesmi, spoznal lepoto štokavščine. V tisti mladi družbi je Gaj „dobio ne samo prvo svoje pravo svijesno nacionalno obrazovanje, već i zameci njegovih docnijih ilirskih ideja imadu se ipak da traže u tom veselom đačkom društvu." (Bogdanović, n. m. 25). Odločilno pa je vplival nanj in vse njegovo nadaljne delo Kollár v Pešti. V tistih letih (1826—1832) je bil pritisk Madjarov na Hrvate nasilnejši: s silo so uvajali madjarščino v hrvaške srednje šole. Gaj je videl rešitev samo v slovanski vzajemnosti, ki jo je oznanjal Jan Kollár. Na njegovo pobudo je sklenil, ko se vrne v domovino, širiti enoten pravopis na podlagi češkega (č, š, ž,) ter v enem književnem jeziku združiti vse južne Slovane. To namero je jasno pokazal v vabilu na naročbo (20. okt. 1834): „ . . Hrvatom, Slovencem, Dalmatinom, Dubrovčanom, Srbljem Kranjcem, Štajercem, Koroščem, Istrijanom Bošnjakom, ter ostalim Slovencem . . "

Tako torej smo mislili in v šolah učili doslej da je prišla poglavitna pobuda od Kollárja. Tako uči še lani (1935) tiskana Slovenska čitanka za tretji srednješolski razred (str. 30): „Odločilno je vplival na Gaja Jan Kollár . . . Pod vplivom njegove panslavistične usmerjenosti je G. 1830 izdal knjižico „Kratka osnova horvatsko slavenskoga pravopisanja".

In kaj pravijo Hrvatje **danes** na vse to? Za stoletnico ilirskega pokreta so izdali več knjig (n. pr. v zbirki „Sto godina hrvatske književnosti" Ježićevo „Ilirsko antologijo"), ali najvažnejši so „Dokumenti za naše porijetlo hrvatskog preporoda" (1790—1832). Na svijet izdaje Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XII. Uredio dr. Franjo **Fancev.** V Zagrebu, 1933. Tu je vseučiliški profesor Fancev prišel do izsledka: hrvatski ilrski pokret je autohton pokret. Pokret ni nastal z Gajem 1830, niti ni Gajev import iz Gradca ali Pešte. „Sve dosadanje povijesti i prikazi hrvatskoga preporoda vodili so naše preporoditelje po Evropi, na tuđim sveučilištima nalazili su ognjišta onih ideja, kojima će oni za koju godinu preporoditi i duhovno ujediniti narod. Bila je vješto iskonstruizana čitava zgrada . . . i mi smo morali toj konstrukciji povjerovati... No sada publicirani dokumenti porušili su tu teoriju tuđinskih utjecaja . . ." (Hrvatska prosvjeta 1935, 284). Prof. Fancev dokazuje, da Gaj svoje pravopisne reforme ni zasnoval na podlagi češke ortografije ter v sporazumu s Kollárjem, ampak jo je izvršil na podlagi teorije Hrvata Pavla R. Vitezovića (1652—1712) ter slovarja Hrvata Jambrešića (1706—1758). Tudi idejo o enotnem književnem jeziku je Gaj dobil doma, na domačih tleh, pri istem Vitezoviću, ki je bil oče vseh preporodnih idej." Zavest o etničnem in jezikovnem edinstvu vseh južnih Slovanov so dobili hrvatski preporoditelji vso v svojih šolskih knjigah, preden so šli na tuje v Gradec ali Pešto. Te knjige našteva Fanev

narod v vseh ozirih, je komaj vreden imena narod. Narod, ki se ne trudi, da bi postal n. pr. tudi gospodarsko samostojen in svoboden, je podoben človeku, ki je zaradi duševne manjvrednosti pod skrbstvom in svojo manj-vrednost priznava in se s kuratelo zadovoljuje.

Od kar smo Slovenci stopili v krog kulturnih narodov, smo bili v gospodarskem oziru vedno pod skrbstvom. Svojo narodnost smo uveljavili po svoji kulturi in jeziku, da bi se pa rešili gospodarskega skrbstva drugih narodov, se nismo nikoli resno trudili. Nasprotno, še danes skuša večina naše inteligence dokazati, da slovenski narod ni sposoben, svoje gospodarstvo sam voditi in urejevati. Čemu nam tedaj naša kultura in jezik, če še toliko nismo zreli, da bi si znali kruh, ki ga sami pridelamo, tudi sami rezati? Ta klapčevska miselnost naše meščanske inteligence je prekleta dediščina avstrijske vzgoje. Če bi bili n. pr. Danci ves čas samo kos nemške države, tako kot smo bili mi Slovenci kos avstrijske države, in bi se sedaj naenkrat spomnili, da hočejo samostojnost, kako bi jih smešil ves nemški Reich, kot da so zblazneli, ko vendar hočejo Nemci zanje skrbeti,ker bi sicer od lakote poginili. Nikakor ne bi mogli Danci dokazati, da morejo živeti v popolni gospodarski samostojnosti. Danes pa, ko žive v samostojnem narodnem gospodarstvu že stoletja in to neprimerno bolje kot bi pa, če bi bili skupaj z Nemci, o njihovi sposobnosti samostojnega gospodarstva nihče ne dvomi.

Besede o nesposobnosti gospodarske samostojnosti so samo fraze tlačiteljskih narodov, s katerimi vcepljajo maloduŝje svojim podložnikom, ki se potegujejo za svobodo. Vsaka etnična ljudska skupnost pa, ki se zaveda kot narod in ki hoče svojo nacionalno samobitnost uveljaviti, mora postaviti kot svojo prvo in poglavitno zahtevo: samostojnost in neodvisno lastno narodno gospodarstvo.

Kakor se more o posamezniku reči, da je osebnost šele tedaj, kadar postane samoupraven in nima nad seboj očetovske ne varuške oblasti, tako postane narod v polnem pomenu šele tedaj, kadar si ustanovi lastno neodvisno narodno gospodarstvo. Narod pa, ki te zahteve v svojem programu nima, sploh ni narod.

Dokler bomo tedaj Slovenci dopuščali, da bodo drugi določali, kolikšne in kakšne davke imamo plačevati in bo veljalo da to, kar se od teh davkov zbere, sploh naše ni in da moramo na to bolj poniževalno in bolj brezuspešno prosjačiti kot berač za tuj milodar, da se nam od tega našega denarja oskrbi univerza s potrebnimi sredstvi, zgradi most ali tlakuje košček ceste, toliko časa ne moremo reči, da smo kulturen in polnopraven narod, pa če bi tudi na leto izšlo petsto slovenskih knjig in bi imela vsaka vas svoj časnik. Dokler ne bomo imeli lastnega narodnega gospodarstva, toliko časa nas bo svet imel za duševno manj vredne, ki potrebujemo skrbstva, kot ga potrebuje slaboumni preklicanec, kateremu se opravilna sposobnost ne priznava.

Prva in poglavitna točka vsakega slovenskega političnega programa mora tedaj biti gospodarska samoodločba slovenskega naroda. Če pa hočemo o svojem gospodarstvu sami odločati in to tako, da bo res v blaginjo širokih naših ljudskih plasti, in da bo imelo naše kulturno življenje trdno podlago, moramo svoje gospodarske razmere dobro poznati, najti moramo pravo gospodarsko orientacijo in postaviti osnove za samostojno gospodarsko organizacijo. Vsak naš politični program bi moral tedaj sloneti na določeni zamisli o samoosvojitvi in ureditvi našega narodnega gospodarstva. Doslej smo žal pogrešali pri naših političnih strujah takih gospodarskih programov, našo politiko so vodili vedno neki breztelesni in neživljenjski principi, od ustvaritve katerih naš narod ne bi nič imel, ali ki so bili sploh neustvarljivi: ali pa osebne ambicije in provincionalno doktrinarstvo, od katerega smo imeli samo neplodne spore v korist svojih skrbnikov.

Spomenik

Prejeli smo okrožnico, podpisano od „Slovenske akademske mladine," naslovljeno „slovenski javnosti." V njej beremo med drugim:

„Takoj po smrti kralja Aleksandra I. se je začel po vsej Sloveniji zbirati denar za spomenik. Slovenci so se v polni meri odzvali; vsi sloji od preprostih delavcev in kmetov do najvišjih državnih funkcionarjev so vkljub obubožanju in revščini večine našega ljudstva v razmeroma kratkem času zbrali visoko nad milijon dinarjev.

Vsa javnost, in vsak posameznik, ki je poklonil prečesto pri jelu prikrajšani dinar, vse časopisje se je strinjalo, da se naj postavi spomenik, ki bo verna priča hotenja in stremljenja kralja Aleksandra. Samo po sebi se je zdelo razumljivo, da mora biti to le kaka obče narodna, kulturna ali socialna ustanova, ne pa mrzel spomenik — kamen!

Stotina bolnikov vsak dan ječi in morda po nepotrebnem umira, ker nimamo sredstev, da bi se naši zdravstveni zavodi, bolnice, potrebam primerno razširile, preuredile, tako, da bi vsaj vsak bolnik imel svojo lastno postelj in odejo . . .

Največji zaklad slovenskega naroda: naša knjiga, gnije v vlažnih kleteh, ker ji še do danes nismo dali dostojne strehe . . .

Tujec nam odjeda najboljši kruh, ker ni možnosti, da bi se naši mladi znanstveniki študijsko tako izpopolnili, da bi bil naš narod na svoji zemlji svoj gospod . . .

Dan na dan, od vrat do vrat, pritiskajo na kljuko lačni, razcapani, zanemarjeni otroci - naša bodočnost - in mi nimamo možnosti, da bi vsaj malemu delu teh nudili toplo zavetje, vzgojo, košček kruha v kakem otroškem zavetišču . . .

In vrsta tega naštevanja bi šla v nedogled!"

Okrožnica izvaja nadalje, da ni mogoče postaviti lepšega in dostojnejšega spomenika, kakor bi bil tak, ki bi vsaj delno zacelil skeleče rane na našem narodnem telesu. Zato proč s hinavščino in računom. Za spomenik nabrani denar naj se porabi tako, kakor ima to slovenska javnost za pravilno in kakor hoče naše ljudstvo, ki je denar zbralo. Okrožnica zaključuje, da je bila napisana zato, ker skušajo nekateri gospodje kar na svojo pest določiti, kakšen naj bo kraljev spomenik mimo javnega mnenja in volje tistih, ki so denar zbrali.

To okrožnico bi mi se svoje strani spopolnili še, da vemo pozitivno, da je mnogo darovalcev dalo denar samo pod izrecnim pogojem, naj se postavi kot spomenik kaka dobrodelna naprava. Naravno je, da je pri tem mislila večina na zidavo prepotrebne bolnišnice. Kajti v časih, ko so po zaslugi zaslužnih jugoslovenskih nacionalnih ljudi naše bolnišnice tako prenatrpane, da mečejo bolnike iz njih na cesto, da jih mora ležati po več na eni postelji, da se bolniki pri teh razmerah znova okužujejo in da prihajajo v bolnico često po novo bolezen, če ne celo po smrt namesto po zdravje — v teh časih niti ni treba, da bi bil kdo poseben človekoljub, če ima novo bolnišnico ali vsaj spopolnitev stare za najbolj nujno zadevo.

In človek bi tudi mislil, da ga ni, ki bi si upal trditi, da **postavitev tako človekoljubne in javnokoristne naprave, kakor je bolnišnica, ni res dostojen spomenik.**

Pa so vendar taki ljudje in sicer so to jugosloveni in v „Jutru" so dne 10. t. m. povedali svoje želje.

Te si je pa res treba ogledati od bliže. Kajti prava listina jugoslovenske miselnosti so.

Sestavek je seveda za to, da se postavi likovni spomenik, ne pa morebiti kaka bolnišnica. Že naslov je značilen: „Viteškemu kralju **trajen spomenik!**" Značilen po svoji nameri, češ glejte jih, namesto nekaj trajnega bi hoteli postaviti nekaj minljivega, torej manjvrednega! Kakor da bi bolnišnica ne mogla biti prav tako trajna! A seveda, „Jutru" bolnica ni všeč, najbrž ker njegove generale preveč spominja neizvršenih in zamujenih dolžnosti in ker je po drugi strani likovni spomenik bolj primeren za serviranje lastnih zaslug.

Logika sestavka pa vrholi v izmišljeni bojazni, da brez likovnega spomenika ne bo „dovolj ohranjen spomin velikemu kralju v srcih slovenskih mamic, očancev in malčkov", brž ko bodo ta srca „prenehala po nujnem zakonu prirode biti v nekaj desetletjih, in tako bo nastopil čas, ko se bodo naši zanamci v Ljubljani zaman povpraševali za lik največjega Jugoslovana — — —"

Za „Jutro" namreč ni spomenik samo zunanje znamenje ljubezni in spoštovanja ampak le sredstvo v ta namen! Toda naj se „Jutro" le zanese: ljudstvo ohrani v spominu, trdnejšem in trajnejšem od brona, vselej tistega, ki mu je delal dobro. Pozabljeni pa so možje, ki si niso znali pridobiti ljudske duše, pa če so jim tudi postavljali spomenike po tucatih. Cesarska Nemčija in carska Rusija sta bili pred vojno posejani s spomeniki svojih povprečnih in podpovprečnih vladarjev. V drugi komaj če še kdo sploh ve zanje, v prvi pa se vsaj ne menijo o njih. To pa je bolj zgovoren dokaz, ko vse drugo, da je poglavitno vera in prepričanje ljudstva, ne pa oblika spomenika.

„Jutro" omenja tudi spomenik avstrijskega cesarja Franca Jožefa v Ljubljani. Ta spomenik po vseh dokazih „ljubezni" tega umsko precej ubogega Habsburga do svojih „vdanih slovenskih podložnikov" res ni bil za nas nobena posebno imenitna in častna zadeva. Toda zakaj ne pove še „Jutro", kdo je bil vse med tistimi, ki so zasnovali ta spomenik in ga postavili. Prav mikavno bilo!

Tudi „Jutro" čuti, da ne gre pobijati zahtevo po prepotrebni bolnici in priporoča, naj se odredi del vsote, ki je zbrana za spomenik, za postavitev kake velike javne ustanove. Pravi, da bo celo z veseljem pozdravilo tak sklep. Kakovost in odkritost tega jutranjega veselja pa spoznamo najbolj, če opozorimo, da ves do danes nabrain znesek ne bi zadostoval, da se postavi recimo bolnišnica, kakor bi bila danes potrebna. Narobe, treba bo še marsikje pritisniti na kljuko in v marsikateri proračun tako ali tako vriniti primerno postavko v ta namen, če naj se res postavi dostojna bolnišnica in s tem dostojen spomenik. Deliti nabrani znesek na dve strani bi pa pomenilo, sploh onegočiti postavitev primerne javne bolnišnice v kratkem času.

Sicer pa — ravno to „Jutro" hoče!

---

v svojih „Dokumentih". Še bolj ko knjige pa so narodno misleči profesorji v Varaždinu (geograf Anton Božić, zgodovinar Josip Sever) in v Karlovcu (franjevec o. Avrelij Hörmann) izšolali mladega Gaja za njegovo preporoditeljsko delo. „Vitezović, Gajevi učitelji i vopče domaća naša hrvatska sredina dala je preporod, a nije to bio neki Gajev import." (Luč, 1935,št. 6-7.) Prof. Fancev sicer dopušča nekaj izvenhrvatskih vplivov, toda skrčil jih je na pravi obseg. Neki T. M. v Luči (n. m.) enako trdi: „To ne znači, da Gaj nije ništa naučio u Beču, Grazu i Pešti. On je tamo proučavao i ispisivao mnoga njemačka i ostala djela, ali to je nešta nasvim drugo."

V isti Luči (1935, št. 2-3) članek „Falsificiranje hrvatske prošlosti" s podnaslovom „Istina i naše školske knjige. — Kako naši udžbenici iskrivljuju istinu o hrvatskom narodnom preporodu" izprašuje vest Bogdanovićevi hrvatski čitanki za više razrede", vseuč. prof. Vasilija Popovića „Istoriji Jugoslavena za viši i niži tečajni ispit" ter istega „Opšti Istoriji novog veka za srednje i stručne škole, II.deo, za 8. razred", Andelićevi „Jugoslavenski književnosti" odobreni za 7. i 8. gimn. razred, Ljubice Jankovićeve „Istoriji slovenačke književnosti" ter končno Fr. Poljanca „Istoriji srpsko-hrv. književnog jezika."

Uspeh preiskave je: „Hrvatje nismo v tem vprašanju nikakšna podružnica Čehov, še manj pa Srbov".

Vse to je močno radikalno. Podobno je nekakšni avtarkiji. Ali bo držalo? Kaj poreče primerjajoča književnost?

Mi smo pa vse to zapisali za enkrat le kot kronisti.

Politični vtiski in zapiski

Poglavje o sporazumih.

Razgovori med srbijansko izvenparlamentarno opozicijo in Hrvati trajajo dalje.

Videti je, da bodo trajali še precej dolgo. In to je dobro. Kajti na kratko roko sklenjenih „sporazumov" imamo v Jugoslaviji več ko dovolj po nekaj tucatov na leto. Zmeraj in zmeraj slišimo, da so se kaki prvaki „sporazumeli" in da so dosegli „popolno enodušnost v gledanju" na razna politična vprašanja. In seveda slišimo prav tako, da je na tem in na onem shodu zbrani „narod" prav tako „enodušno" odobril ta „enodušni sporazum".

Od tolikih sklenjenih „sporazumov" pa je seveda neizogibno moralo trpeti sporazumevanje med jugoslovanskimi narodi. Več ko jih je bilo, večja je bila napetost med Srbi, Hrvati in Slovenci. Kajti ti „sporazumi" že zgolj jezikovno logično niso mogli dovesti do pravega sporazuma — preveč jih je bilo in preveč so bili različni med seboj, tako po svoji vsebini, kakor po svojih započetnikih. Le eno je bilo skupno vsem tem čudnim sporazumom: ljudstvo, zlasti pa slovensko in hrvaško ljudstvo, ni imelo pri njih prav nobene besede.

Pri Slovencih, v evropski nravstveni miselnosti vzgojenih, so imeli ti „sporazumi" tudi s stališča javne morale zelo slab vpliv in naslednek. Naš človek je slišal in bral o teh „sporazumih". Slišal in bral je tudi zanešene besede o bratovstvu, o narodni enotnosti, o pravičnosti in enakopravnosti, ki so tekle jugoslovenski tujerodni dolgo - in krivonosi čaršiji prav tako gladko z jezika, kakor njihovim jugoslovenskim nacionalnim zasluškarjem pri nas doma. Slišal in bral jih je in v svoji otročji zaupljivosti ni opazil, kako mu čaršija prazni že-

pe z rokami, s katerimi" ga je na isto sapo „bratovski" objemala in objela. In če se je našel med nami bolj tenkoslušen in bistroviden človek, ki je opozoril preveč zaverovanega, naj pazi na svoj žep, je bil razglašen za sovražnika narodnega „edinstva". In takoj so bili vsi „edinstveni" paragrafi zoper njega.

Hrvatje so čaršijo že od prej bolje poznali. Bili so ji pač bližji v vsakem pogledu. Prav iz teh razlogov so jo spoznali od 1918. leta dalje še bolj. Zato je popolnoma umljivo in samoumevno, da ne bodo sedli na kak brezvsebinski, splošno prazni sporazum, ampak da zahtevajo jasnosti in določnosti prav tako glede načel vsega sporazuma, kakor glede vseh podrobnosti.

Kdo naj se pogaja?

Seveda je pogoj za stvarno sporazumevanje tudi, da sta oba pogodbenika v vsakem pogledu legitimirana za pogajanja. Pri Hrvatih glede tega ni dvoma: dr. Maček je njihov splošno priznani in poverjeni zastopnik. Več nejasnosti je na srbski, ali morebiti bolje povedano, na srbijanski strani. Tu je pred vsem Davidović. Docela pošten, zanesljiv. Tu je tudi Aca Stanojević. Prav tak. Toda — ali gledata oba enako na vprašanje državne ureditve? Komaj, sicer bi ne bila zmeraj v različnih političnih taborih. Tu je tudi njuna okolica, kakor Dukanac, Laza Marković in drugi. Ali gre tudi njim za pravi, odkritosrčni sporazum med narodi, ali iščejo mar samo pot do politične moči, po jugoslovenarskem vzorcu?

Povedati ali priznati je treba, na tem mestu, da je tudi za poštene Srbe stališče v marsikaterem pogledu težko. Kajti že preži od zadaj jugoslovensko državotvorno ovaduštvo: sleherno priznanje še tako pravičnih zahtev Hrvatov in Slovencev bodo skušali zaznamovati kot hudodelstvo zoper državo, narodno enotnost in Bog ve kaj še vse.

Pogajanja torej ne morejo dozoreti čez noč v sporazum. Treba je prej nekoliko zasukati miselnost, ki je preveč zapadla jugoslovenskemu centralističnemu velesrbstvu. Zato pa je treba časa in stalne mene nazorov in misli.

Vsebina sporazuma.

Za Hrvate je pred vsem očitno, da se bo sicer sporazum izvedel postopnjema, da pa ne gre, da bi se tudi glede načel dogovarjali postopnjema. Pač tako iz logičnih, kakor iz psiholoških razlogov. Če bi se srbijanska izvenparlamentarna opozicija dvignila s pomočjo Hrvatov zdajci do oblasti, komaj če bi bila še zmeraj tako pripravljena, pogajati se dalje o načelni rešitvi vseh vprašanj državne ureditve. Sicer je pa tudi logično nemogoč vsak resničen sporazum, če se niso dognala in utrdila njegova načela.

Kratko in malo: sporazum bo dosežen, kadar bodo Hrvatje videli, da imajo njihovi sopogodbeniki iz srbijanskega tabora večino srbijanskega ljudstva za seboj in kadar bo med pogodbeniki popolno soglasje glede notranje ureditve države.

Kar pa odlikuje sedanja pogajanja v Združein opoziciji pred vsemi drugimi, je to, da so si po tolikih državnih pretresljajih zadnjih let, prišli ne samo uvidevnejši, ampak celo manj uvidevni srbijanski politiki na jasno, da po sedanjem potu ne gre več naprej, da obstaja hrvaško vprašanje navzlic temu, da so jugosloveni leta in leta zatrjevali, da ga ni, da to vprašanje še ni rešeno, da je marveč še zmeraj v stanju leta leta 1918 in da tudi ne more biti rešeno, dokler se hrvaške upravičene zahteve v celem obsegu ne upoštevajo in priznajo. Sporazum s Hrvati je torej osnovni pogoj vsake uspešne politike v bodočnosti.

Hrvaška osnovna zahteva.

Vsak čas razmotrivajo oplitiki o bistvu hrvaških zahtev in o njih obsegu. Zanima jih to zlasti danes, ko se snuje nova zveza hrvaških in srbskih opozicionalcev. Zato so listi polni vprašanj in — ugibanj. V precejšnji meri je pojasnil hrvaško politiko in zahteve B. I. Stražičić v „Vremenu". Iz obsežnega sestavka je vredno zabeležiti, kako razlaga dr. Maček hrvaško zahtevo, da se je treba vrniti v leto 1918. Pri tem misli namreč na sklep hrvaškega sabora iz leta 1918. Ta sklep pa zahteva, naj splošna narodna skupščina Slovencev, Hrvatov in Srbov odloči v **kvalificirani večini**, ki daje **poroštvo pred vsako majorizacijo**, tako obliki vladavine kakor o notranji ureditvi države, ustanovljeni na osnovi popolne **enakopravnosti** Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Ne gre za pogajanja med strankami — ampak med narodi.

„Obzor" je danes gotovo med najbolj avtentičnimi tolmači hrvaških zahtev in prizadev. More se torej po pravici šteti, da odgovarja tale njegova ocena pogajanj med Srbi in Hrvati stališču dr. Mačka:

„Osnova za razgovore mora obsegati stališče obeh pogajajočih se faktorjev. V teku razgovorov se bo dalo ugotoviti, če je mogoče spraviti obe stališči tako v sklad, da se napravijo stvarni sklepi za sodelovanje kmečko-demokratske koalicije in srbskih izvenparlamentarnih skupin.

Če ocenjujemo te razgovore, je jasno, da dr. Maček ne nastopa samo kot vodja politične stranke in da ne misli, da se more rešiti hrvaško vprašanje na neki strankarski podstavi. To stališče dr. Mačka ima za pogoj, da računajo srbski politični faktorji, ki žele sodelovati s kmečko-demokrasko koalicijo, z dejstvom, da stoji dr. Maček na čelu splošnega narodnega gibanja in da hrvaško narodno vprašanje ne more biti predmet strankarskih kombinacij za prevzem oblasti. Iz tega stališča izhaja neizogibno, da se mora najti v prvi vrsti osnova za pravilno rešitev hrvaškega vprašanja in demokratizacijo naših razmer, a potem šele se morejo reševati gospodarska, socialna in druga pereča vprašanja."

Stališče je torej natanko isto, kakor ga zagovarjamo mi za Slovenijo. Kajti tudi slovensko vprašanje je najprej, pri sedanjih razmerah, politično. Gospodarsko in socialno ga sploh ni mogoče rešiti drugače, kajti dokler bo Slovenija zgolj nekakšen pašaluk jugoslovenske čaršije, ki nam nalaga leto za letom milijardne kontribucije, dotlej ni mogoče rešiti slovenskega socialnega in gospodarskega vprašanja. Pašaluk čaršije pa ostanemo, dokler ne zlomimo njenih političnih privilegijev, ki ji dajejo pravico, da nam te kontribucije nalaga.

In vse tiste, ki bi hoteli zvoditi naše prizadevanje s tega edino logičnega in pravilnega političnega pota, pa nam česnajo o neki potrebi „reševanje gospodarskih vprašanj", ne da bi nam dali podstavo za to reševanje — vse tiste imejmo za to, kar tudi so: hlapce naših najhujših izkoriščevalcev.

To hrvaško stališče je „Obzor" znova poudaril in preciziral v svoji velikonočni številki, ko pravi, da je precej tendencioznosti v vesteh in ugibanjih glede dela in načrtov izvenparlamentarne opozicije. Tako na primer, če se govori, kakor da bi se hotelo dati tej opoziciji strankarski značaj ali da je hrvaško vprašanje predmet, o katerem se bo razpravljalo šele po prevzemu oblasti. Vse to pa ni res. Stališče dr. Mačka je načelno in od njega ne bo odstopil. Vprašanje je samo, katera taktika je pravilna, da se uresničijo pravične zahteve Hrvatov. Na vsak način pa ne bodo nobeni taktični kombinaciji žrtvovane osnovne zahteve Hrvatov, ki hočejo trdnega poroštva, da se reši hrvaško vprašanje. Prej ne bo nobenih blokov za prevzem oblasti ali za kako drugo ožje sodelovanje, razen če bi bilo to potrebno za skupen nastop pri volitvah.

Resnica ali spletka?

Belgrajsko „Vreme", ki mu menda razgovori med Združeno opozicijo niso kdove kaj všeč, priobčuje razgovor z Dragoljubom Jovanovićem. Zaključil ga je baje z besedami:

„Maček bo delal samo to, kar mu jaz odobrim."

Dragoljub Jovanović je te besede razglasil za neresnične, in v zvezi z predidočimi besedami v isti izjavi tudi res niso videti posebno verjetne

Dopisnik „Vremena" pa vendar vztraja, da jih je Dragoljub Jovanović izrekel natančno tako, kakor so bile priobčene v listu.

Jugosloveni v zadregah.

V največji zadregi so spričo teh hrvaško-srbskih pogajanj jugosloveni. Kajpada — saj jim gre za biti in ne biti. Pravi preužitkarji sporov med Slovenci, Hrvati in Srbi so bili. Zdaj naj se pa nehajo! Kaj bo z njimi? V opoziciji jim je še za krajšo dobo težko, trajno pa — nak, to ne sme biti. Začeli so preštevati redke vrste svojih dragih, primerno jih pomnožili na vsakdanjem papirju in začeli hoditi okoli — JRZ. Da, še te preklemane klerikalce so pripravljeni vzeti v zakup, če drugače ne pojde.

Vzemimo eno številko „Jutra" v roke, tisto z dne 9. t. m. Tam poroča o „interesantnih občinskih volitvah" v Kapljari v Srbiji. Trije seznami so bili postavljeni. Združena opozicija je dobila 168, glasov, JNS 152, JRZ pa samo 52.

Namen tega poročila je kar se da otipljiv. Seštevajte, gospodje okoli JRZ Združena opozicija ima večino, le mi vas še moremo rešiti.

In v isti številki, celo v istem stolpcu je „Jutro" polno poročil o JRZ in njenih zastopnikih. Na primer poroča o banketu, ki je bil prirejen ministrskemu predsedniku. Hvaležno beleži govor o „narodnem in državnem edinstvu v Zagrebu", za katero se je zavzemal na zborovanju JRZ dr. Potušek. Govori tudi o ministru dr. Rogiću, ki je za šestjanuarsko politiko in navaja z dopadenjem list studentov JRZ, ki da so proti glavnemu odboru radikalov (ta se namreč pogaja za vstop v združeno opozicijo).

Skratka, na vsak način bi hoteli jugosloveni dopovedati navzgor, da prav ravno tako mislijo in kako imenitni politični zavezniki bi bili.

Svojo lastno preteklost zatajujejo

Tudi politično mrtvi Srskić se je oglasil. Ko je bil ministrski predsednik v diktaturi, je imel hrvaško vprašanje za rešeno, dr. Mačka pa zaprtega. In jugosloveni so takrat odločali o sleherni politični zadevi. Sedaj pa je na mah odkril hrvaško vprašanje, svoje srce za Hrvate in svojo vnemo, da bi bili zastopani v vladi tudi pravi Hrvatje — namreč tisti, ki so bili pod njegovim predsedovanjem najmanj pod policijskim nadzorstvom, če ne sploh zaprti. Zato se kar zgraža, da so v sedanji vladi trije Hrvatje, ki niso upravičeni zastopniki Hrvatov, ni se pa zgražal, ko so bili v njegovi vladi Hrvatje, ki so bili še vse manj upravičeni, zastopati Hrvate.

Zelo resnične so pa tele Srskićeve besede, in njih resničnosti ne more omajati dejstvo, da se sam Srskić ni nikoli ravnal po njih:

„Kdor želi bratovske razmere med Srbi in Hrvati, ta naj si izbije iz glave številčno nadglasovanje, ampak naj išče rešitve v bratovskem dogovoru in sporazumu."

Razume se ob sebi, da logično neizogibno prav tako ne more biti bratovskih razmer med Slovenci in Srbi, dokler bo veljalo v slovenskih zadevah jugoslovensko nacionalno načelo nadglasovanja. Toda tudi to spoznanje je obšlo Srskića šele zdaj, ko ni več v vladi.

Pa še tole bi človek vprašal: Kako, da se pri vseh razgovorih o sporazumu slovensko ime niti ne omenja? Kdo je kriv? Precej gotovo tisti, ki so vcepljali doma in Belgradu javnosti mnenje, da bomo Slovenci z vsem zadovoljni, zgolj iz svojega državotvornega poželenja, če se le Srbi in Hrvati sporazumejo med seboj. Toda krivi so gotovo tudi vsi drugi, ki se ne zavedajo, da je naše vprašanje iste zvrsti, kakor hrvaško, le da je še zaradi jezikovnih in gospodarskih razmer mnogo bolj priostreno.

Brez fašističnih primesi!

Hrvatje so enotni in složni. To in tako je prav in v tem pogledu vsaj bi bili lahko nam za zgled. Toda sloga in enotnost nastopa še ne zahteva in ne predpostavlja, da mora utihniti sleherna kritika, umolknuti vsaka odkrita beseda, vsak preudaren nasvet. Tisto malikovanje pred voditelji, ki ga s takim bizantinizmom goji fašistični nacionalizem, naj bi ostalo tuje svobodnim narodom. In med tako slepo češčenje osebe je vsekako prišteti tele besede profesorja, Jaša Jelašića dr. Mačkovega ožjega sodelavca:

„Nam niso potrebna zborovanja niti posvetovanja prvakov. Vsi smo eno samo veliko uho, ki posluša in sprejema brez ugovora odloke svojega predsednika, svojega vodje. On sam odloča, pa bo odločil tudi v tej stvari in njegov odlok bo za nas vse obvezen."

Masaryk je gotovo med največjimi in najbolj splošno priznanimi voditelji svojega naroda. Vendar je odločno pri vsaki priložnosti odklanjal tako osebno čaščenje, zmerom in povsod je zahteval kritiko in obravnavanje z razlogi in protirazlogi. Kajti „demokracija je diskusija" je bilo vselej njegovo vodilo, in brez vzgoje v diskusiji resnična demokracija ni mogoča.

Sporazum prihaja.

Sporazum, pravi resnični sporazum med Slovenci, Hrvati in Srbi, od naroda do naroda, od ljudstva do ljudstva je torej mogoč. Še več, že se pripravlja, že prihaja. Ta sporazum pa je mogoč samo v jugoslovanstvu, ne bo ga pa nikoli v jugoslovenstvu. Zakaj nanj ne bo hrvaški narod nikoli pristal, kakor tudi ne slovenski.

Pozno prihaja ta sporazum, potem ko je zlasti nam Slovencem prizadejal težko, skoraj nepopravljivo tvarno in nravno škodo. Po osemnajstih letih! Kje bi že bili, če bi se ne bilo vsedlo med nas jugoslovenarsko zlo!

Ali vendar, preboleli smo že hude preizkušnje v svoji zgodovini. Preboleli bomo tudi to, ki je bila med najhujšimi.

Neodločnost Anglije v mednarodni politiki

Korak Nemčije, ki je z vojaštvom zasedla Porenje in s tem zavrgla obveze, ki sta jih ji nalagala saintgermainska in lokarnska pogodba je spet močno omajal mednarodne odnošaje. Če dogodke verno in mirno pregledamo, moramo priznati, da pomeni ta razvoj uspeh za nacistično in fašistično diplomacijo ter poraz za demokracijo. Uspeh je pripisati dejstvu, da nacionalistične diktature odločno odklanjajo vsakršno idejo o vzajemni varnosti, medtem pa so „narodne" vlade zahodne demokracije mlačne in neodločne v svoji obrambi. Skeptično gledajo na svoje koncepte o kolektivni varnosti in omahujoč sem in tja premišljajo,

ali naj ostanejo pri dosedaj zamišljeni kolektivni varnosti ali naj se vrnejo k sestavu zvez in ravnotežju politične moči

Hitlerjeva taktika je bila od začetka jasna. Politiko vodi po poti kot jo je začrtal v knjigi „Mein Kampf". Zabiti hoče klin med Francijo in Anglijo in doseči prosto roko v Vzhodni in Srednji Evropi. Francija naj bi ostala osamljena in zaradi premoči Nemčije potisnjena v stran. Tako bi morala ali priznati proste roke Nemčiji ali se z okrnjenimi močmi boriti proti moči Tretjega cesarstva.

Anglija vodi iniciativo, da bi Nemčija priznala neupravičenost prelamljanja pogodb, se udala načelu dogovornega razpravljanja za ureditev njenih zahtev in vstopila nazaj v Društvo narodov, ki bi njene zahteve dobrodelno obravnavalo. Tako bi se po angleški zamisli vzdržalo načelo kolektivne varnosti. Te poskuse so pokvarili predlogi o predvojnih načinih vzdrževanja političnega ravnotežja s aliansami in bloki. Smešno je bilo v tej zvezi vabiti Italijo kot garanta vzajemne varnosti v Evropi, ko je vendar istočasno — in z uspehom — kršila ta sestav v Afriki. Tudi ni bilo resno mišljeno, da bi Anglija in Francija dejansko vršili nadzorno službo v Porenju. Angleška opozicija je svoji vladi očitala, da je s tem predlogom mešetarila: Nemčija bi ta predlog odklonila, ostale predloge pa bi sprejela; Francija bi v tej točki popustila, pri ostalih zahtevah bi lahko vztrajala. Če je bilo res tako, je bil to zamah v zrak. Nemčija je predloge odklonila in Flandin — treba je upoštevati, da stoji tik pred volitvami — je izjavil, da so predlogi njegove vlade nedeljiva enota.

Po vsem tem je položaj tak, da sta obe demokraciji zašli v težak položaj, ko se poleg ostalih težav še med seboj ne moreta sporazumeti. Angleška vlada misli voditi pogajanja s Hitlerjem na podlagi njegovih predlogov in svojih navedb v Beli knjigi. Francoska vlada želi odpraviti sankcije proti Italiji in izvabiti njenega glavarja, da bi postal njen varuh in mu dovoliti, da odnese svoj plen v Afriki ob obsojanju ostale Evrope.

Angleški liberalni časopisi pravijo k temu stališču, da se Anglija in Francija ne bosta dolgo prepirali. Njun prepir, da je bolj podoben sporom med zakonci, ki so ostri ravno radi tega, ker oba vesta, da ne moreta narazen. Njuni usodi sta preveč tesno med seboj povezani. Prelom bi bil prenevaren in njuni pogledi na potrebo obrambe demokracije in civilizacije preveč skupni, da bi se mogli ločiti. Diktature so pa ravno nasprotje teh njihovih gledišč. V obeh državah je javno mnenje premočno, da bi dovolilo državnikom opustiti misel vzajemne obrambe. Med vsemi politiki v obeh državah je dosti politikov, ki ne bodo dopustili, da bi prišlo do preloma med državama, ki sedaj še tvorita steber zahodne demokracije.

Ni pričakovati, da bi diplomatska bitka med angleško in francosko diplomacijo prenehala že pred francoskimi volitvami. Po volitvah šele je pričakovati, da pride do končnega sporazuma med obema državama, ki bosta poiskali tudi prijateljstvo Italije, toda vsekakor se more to zgoditi ob pogojih, ki bodo slabši kot jih je predvideval Laval - Hoarejev predlog. Popolnoma resno je vzeti zla namigavanja, da utegne ta del diplomatskih izigravanj končati s francosko - angleškim posojilom Italiji! Tak izid, gotovo bi sodelovala tudi Belgija, bi močno ogrožal Nemčijo in vprašanje je, ali bi take zveze bile dejansko resničen branilec miru. Težak položaj kot je bil pred dvaindvajsetimi leti bi postal neizogiben.

Velik del angleške politične javnosti zahteva, da se taka zamišljena kolektivna varnost korenito revidira in da Anglija zavzame nedvomno stališče. Nemčija naj se zadovolji z rešitvijo kolonialnih vprašanj in svetovnih tržišč, Francija naj se zaščiti s sklenitvijo vseevropske pogodbe o vzajemni pomoči, abesinsko-italijanski spor naj se zaključi tako, da bo v skladu z načeli pakta Društva narodov. To bi bilo po mnenju te javnosti rešitev za zahodno demokracijo.

Toda za tako rešitev je zelo malo upanja. Diplomacija nervozno išče ravnotežja sil s predlaganjem novih zvez in blokov in položaj se bo zapletal še naprej. Z zapletljaji bo rastla nervoznost, ki ne da mirno in jasno gledati v bodočnost, ki je po vsem tem temna in nepregledna.

J.

OPAZOVALEC

Zmešnjavo bi hoteli

Tudi „Kmetski list" se je „zamislil" ob veliki noči. Res ne prav nič globoko — je pač jugoslovenski. Tole je jedro njegove modrosti:

„Namesto za osamosvojitev, za resnično gospodarsko osamosvojitev, ki je najbolj zanesljiva podlaga vsake resnične svobode in napredka smo se cela dolga desetletja borili in se deloma še borimo med seboj za — prazno slamo."

Čudovito znane utegnejo biti našim bralcem te besede, tako znane, da ga ne bo, ki ne bi zazehal ob njih. Saj jih je ponavljala in jih še ponavlja jugoslovenarska nacionalna čaršija vselej, kadar je v nevarnosti njena mošnja, ki ga imenuje „jugoslovensko nacionalno edinstvo." To se pravi vselej, kadar se zdi slovenskemu in hrvaškemu ljudstvu pravično, da se njegov denar porabi v prvi vrsti za njihove koristi. In vselej, kadar zahteva slovensko in hrvaško ljudstvo pravičnost in pravico, zlasti pri plačevanju davkov pri razdeljevanju in dodeljevanju javnih dobrin.

Tako slovensko kakor hrvaško ljudstvo vesta prav natančno, da sploh ni nikjer resnične svobode v centralizmu — naj si že ta obesi kakršnokoli krinko! — in da je prav tako ne more biti nobene resnične gospodarske osamosvojitve, če pobere ves denar eno samo, povrh še gnilo središče in ga razdeljuje po prostem preudarku, to se pravi, da ga vtakne v svoj žep. In zlasti ve to ljudstvo prav dobro, da je ni večje krivice, kakor če nima tisti, ki največ dela in plačuje, pri nasledkih in uspehih tega dela in plačevanja prav nobene besede, da mora navsezadnje celo moledovati za svoj lasten denar.

Sedemnajstletna skušnja je izmodrila naš narod in morala ga je izmodriti, ko vidi, kako strahovito raste njegova revščina, kako propada njegova moč prav po zaslugah tistih, ki se vseh sedemnajst let „bore" za njegovo „gospodarsko osamosvojitev" in ki bi ga zmeraj znova hoteli speljati na led, na katerem bi bila bojda mogoča **gospodarska** osamosvojitev **brez politike in brez političnega boja.**

Ne, slovensko ljudstvo noče biti hlapec Jernej, ki je delal vse življenje, pa je zgubil pravdo in pravico do svojega dela. In noče, da bi se mastili z njegovim pridelkom ljudje, ki so mu bili zmeraj tuji po svoji miselnosti, a še bolj po svojem srcu.

Rdeči križ in njegovo poslovanje

Po drugih listih smo posneli vsebino dveh interpelacij državnega poslanca Jevtića, v katerih v eni pripoveduje, da baje dobiva senator Svetozar Tomić kot podpredsednik Rdečega križa mesečno 12.000 dinarjev plače, razen tega pa še v naturi stanovanje in društveni avtomobil.

Dravski banovinski odbor Rdečega križa nam pošilja glede na to pojasnilo, da funkcionarji društva Rdeči križ niso honorirani in da tudi podpredsednik senator Tomić ni prejel niti ne prejema nobene plače kot častni funkcionar društva, za stanovanje v društvenem poslopju plačuje mesečno najemnino in tudi avtomobila da nima za osebno razpolaganje.

Mi seveda za resničnost interpelacije nismo odgovorni in svoj komentar smo takoj v začetku z besedami: „Če je vsebina teh interpelacij samo deloma resnična . . ." sami označili kot pogojen. Zato priobčujemo seveda tudi radi zgorajšnje pojasnilo. Ali navzlic temu se ne moremo ubraniti sumnje, da gospodarstvo pri društvu le ni preveč, recimo vzorno. Čemu si Rdeči križ postavlja ali kupuje drage palače v Belgradu, ki jih vendar za svoje zadeve in opravke ne potrebuje, sicer bi mu ne bilo treba, oddajati jih v najem? In čemu jih oddaja v najem prav svojim lastnim funkcionarjem, kar se pravi bolj naravnost povedano, funkcionarji dodeljujejo stanovanja in določajo najemnino spet — funkcionarjem? In tudi ne vemo in ne razumemo, da bi bil avtomobil med predmeti, ki so za humanitarno društvo tako v prvi vrsti potrebni. In kdo odloča, če funkcionarji Rdečega križa, kadar uporabljajo avtomobil tega ne delajo za zasebne namene? Vsekako spet funkcionarji Rdečega križa.

Kar smo hoteli zlasti grajati, je to, da ne gre, da bi vsaktero društvo z denarjem nabranim in iztisnjenim iz malega človeka, takoj zidalo hiše v Belgradu, v katerih se takoj nastanijo njegovi funkcionarji. In prav tako mislimo, da bi za društvene opravitelje cenejša vozila, kakor železnica in tramvaj bila prav tako dobra, kakor dragi avtomobili, zlasti če gre za tako izključeno humanitarno organizacijo, kakor je Rdeči križ. Sicer mora biti društvo zmeraj pripravljeno, da nastanejo govorice, ki so se nazadnje zgostile celo v parlamentarno interpelacijo.

Zato bi bili dravskemu banovinskemu odboru Rdečega križa prav hvaležni, če bi v korist javne morale hotel natančno pojasniti, kako je s poslopjem Rdečega križa v Belgradu, čemu se je prav za prav to poslopje sploh sezidalo ali nakupilo, kaj je z društvenim avtomobilom in koliko slovenskega denarja je šlo v vse te zadevščine.

Bolj ko bo vse poslovanje očitno in razgrnjeno pred slehernim pogledom, manj bo dvomov in osnov za razne interpelacije. In bolj bo tudi poslovanje gospodarsko in — skrbno!

Kažimo zmeraj na pravi vzrok

Pod naslovom „Veselje do dela izginja" piše „Trgovski list" o tem, kako zginja pri nas optimizem in kako se spričo propadanja gospodarstva širi malodušnost. Med drugim pravi:

„Glavni vzrok tega malodušja je v neštetih razočaranjih, ki so jih ljudje že doživeli in ki jih morajo doživljati še vedno znova. Ravno sedaj, ko stopajo v veljavo novi proračuni, so ljudje zopet bogatejši za novo razočaranje. Vsi ti proračuni prinašajo zopet nove davščine, davkoplačevalec pa se zaman sprašuje, kje so tiste pozitivne stvari, ki bodo nastale zaradi teh poviškov proračunov. Naravno bi vendar bilo, da višji proračuni prinesejo tudi ljudem več dobrot, pri nas pa vidimo, da vse zvišanje proračunov ne donaša ljudem nič. Nasprotno se razmere kljub višjim proračunom še slabšajo. Koliko novih davščin je morala n. pr. Slovenija plačati samo v teh letih gospodarske krize? A učinek teh višjih plačil? Niti toliko ni doseženo, da bi imeli bolniki v bolnišnici vsaj kolikor toliko primerno oskrbo! Vedno višji proračuni, a vedno manjše dajatve. Ali je res čudno, če ljudje tega ne razumejo?"

Seveda ne donašajo zvišani proračuni nič in tudi ne morejo donašati, dokler pobira ves denar čaršija. Dána je mogočost, pri nekorupni, pravični upravi seveda, da višje dajatve narodno gospodarstvo poživljajo in ljudsko blaginjo dvigajo. Kajti pri taki upravi se oddani denar vrača, pravičneje porazdeljen, nazaj v narodno telo, potem ko je izpodbudil gospodarsko življenje v neštetih panogah. Pri nas v Sloveniji to ni mogoče. Kajti dobršen del naših dajatev se ne vrača več. Čaršija jih gomili v svojih blagajnah in tedaj pa tedaj nalaga v Parizu — za vsak primer!

Šest sto in trideset milijonov zgubljamo leto za letom — to je blagoslov jugoslovenskega nacionalizma.

Dalje pravi „Trgovski list":

„Neštetokrat se je zahtevalo, da se naša uprava z decentralizacijo zboljša. Ponovno je tudi bilo obljubljeno, da se to zgodi. Toda v resnici se centralizacija le vedno boli in bolj širi in zavzema že obsege, da izginjajo tudi zadnji sledovi nekdanjih samoupravnih pravic. Že občinski proračuni sami so živ dokaz, kako se o njih končni sestavi odloča le v Belgradu. Niti iz Belgrada imenovani občinski sveti ne morejo končnoveljavno sklepati o svojih proračunih. Banovinskim svetom so po zakonu priznane posebne funkcije, toda opravljati jih ne morejo, ker dejansko banovinskih svetov še nimamo. Volitve v banovinske svete so danes še tako daleč, kakor so bile ob izdaji zakona o banovinskih samoupravah.

Pa še vse zgovornejše praktične vzglede imamo, kako se centralizacija vedno bolj širi. Komaj smo dobili monopolizacijo šolskih zvezkov, že imamo tudi monopolizacijo šolskih knjig. Že pa razglaša državna tiskarna v Belgradu, da ima ona edina pravico do izdajanja občinskih tiskovin, čeprav še ni zakona, ki bi ji dajal ta monopol. Toda po sedanji praksi se je bati, da bo tudi ta monopol kmalu uveljavljen.

Zakaj se pač širi centralizacija bolj in bolj? Na to vprašanje „Trgovski list" ne odgovarja, odgovorili smo pa že dostikrat in prav razločno mi. Odgovor se da zgostiti v nekaj stavkov. Imamo ljudi, ki sami nič ne pomenijo, ki jim ljudstvo ne verjame in ne zaupa, ki pa se jim navzlic temu hoče moči in oblasti in vseh koristnih stvari, ki so v zvezi z njima. In ker ne morejo te oblasti doseči naravnost, jo dosegajo po ovinkih. Včasih so se vezali na Kranjskem z nemškimi veleposestniki zoper slovensko ljudstvo. Naslov te zveze je bil „naprednost". Zdaj se vežejo s tujerodno čaršijo, po večini orientalskega pokoljenja in krvi. Naslov te zveze pa je „nacionalno edinstvo."

Razen v imenih ga pa ni razločka.

In seveda, čaršija, poslovno spretna, orientalsko — pretkana — ta ne dela zastonj. Raje se odpove „nacionalnemu edinstvu", kakor da bi kaj zastonj storila.

Zato pa je samo en izhod: Prav nobene besede ne sme imeti več jugoslovenska nacionalna čaršija pri našem denarju. Ali pozitivno povedano: Upravljati ga hočemo mi sami in samo mi.

MALI ZAPISKI

Prepovedana knjiga.

Državno pravdništvo v Zagrebu je prepovedalo širiti knjigo „Abisinija", ki sta jo spisala Kus-Nikolajev in Milivoj Majdić in je izšla v Zagrebu.

Urednik in izdajatelj: Mavčič Adolf, Kranj